

אם כל עדת ישראל ישגו

ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מפלמצות ה' אשר לא תעשינה ואשמו: ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בַּבְּקָר לְחַטָּאת וְהִבְיָאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֱהֹל מוֹעֵד: (ויקרא ד יג-יד).¹
 וכי תשגו ולא תעשו את פלמצות האלה ... והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה ...: (במדבר טו כב כד).²

משנה מסכת הוריות פרק א משנה א – מדובר בטעות של בית הדין הגדול³

הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם ... פטור, מפני שתלה בבית דין.⁴ הורו בית דין, וידע אחד מהן שטעו, או תלמיד והוא ראוי להוראה, והלך ועשה על פיהן ... הרי זה חייב, מפני שלא תלה בבית דין. זה הכלל: התולה בעצמו – חייב, והתולה בבית דין – פטור.⁵

שם משנה ב – אחריות היחיד כאשר בית הדין חזר בו

הורו בית דין וידעו שטעו וחזרו בהן, בין שהביאו פפרתן ובין שלא הביאו פפרתן, והלך ועשה על פיהן - רבי שמעון פטור. ורבי אליעזר אומר: ספק. איזהו ספק? ישב לו בתוך ביתו – חייב. הלך לו למדינת הים – פטור. ... שהיושב בביתו אפשר היה לו שישמע, וזה לא היה אפשר לו שישמע.⁶

¹ לאחר דיני קרבן עולה, מנחה ושלמים, המתוארים בפרקים א-ג של ספר ויקרא, פותח פרק ד בדיני קרבן חטאת שכלל מביא אותו מי שעבר בשוגג על איסור לא תעשה שדינו במזיד כרת (רש"י בראש הפרק, רמב"ם בראש הלכות שגגות. ויש גם סוגי חטאות מיוחדים נוספים). הפרק דן במספר מקרים ספציפיים של שגגה: כהן משיח שחטא, נשיא שחטא, יחיד, וכאן כל העדה. מה פירוש עניין זה שכל העדה חוטאת? איך תיתכן שגגה המונית? טעו בחישוב לוח השנה ואכלו חמץ בפסח, או אכלו ביום כיפור? ואף אחד לא ידע שטעו? ואיך נודע להם שטעו?

² מצווה או הוראה זו חוזרת במילים דומות בספר במדבר, פרשת שלח לך, וחז"ל קבעו שזו שבפרשתנו מדברת בשגגה של כל המצוות ואילו זו שבפרשת שלח לך דנה במקרה המיוחד של שגגת עבודה זרה. וכבר הקדמנו והקדשנו דף קצר לשגגה זו בדברינו [וכי תשגו](#) בפרשת שלח לך (כחלק מדיון רחב יותר של [ה"חצי השני של פרשת שלח לך](#) שהוא מעין נחמה אחרי חטא המרגלים ואולי ניסיון לרמוז שהיה זה חטא בשגגה). שם גם ראינו את דברי רמב"ן שמרחיב את שגגת עבודה זרה לשגגות כמו תינוק שנושבה או קהילות אבודות שהתרחקו מהזרם המרכזי של העם היהודי. נחזור לפרשתנו וננסה לדון בקצרה מה היא שגגת הציבור – העדה בכלל.

³ "עדת ישראל" שבפסוק שלנו היא הסנהדרין, בית הדין הגדול שישב בירושלים בלשכת הגזית (ואח"כ נדד ליבנה, אושא, שפרעם, בית שערים, ציפורי וטבריה, ראה ראש השנה לא ע"א) ולשגגתם – טעותם בהוראה, מוקדשת מסכת הוריות בסדר נזיקין. הבסיס במקרא הוא הפסוק בפרשתנו: "ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל". המשנה ושני התלמודים על מסכת זו, מגבילים את הדיון לשגגות על מצוות שזדונם חייב כרת, שלושים ואחת במספר, אבל נראה שהעקרונות המוצגים במסכת קצרה זו (קצרת הכמות ורבת האיכות) הם עקרוניים ומעניינים. ראה הקדמת הרמב"ם לפירושו למשנה מסכת הוריות: "... שלושים ואחת מצוות לא תעשה, יתחייב בזדון כל אחת מהן כרת ... ואם שגג יחיד באחת מאלה השלושים מצוה, הרי החטאת המחויבת לו כשהיה או שעירה, כמו שהתבאר בפרשת ויקרא, באומרו: ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ וכו' והביא קרבנו שעירת עזים וכו' ... ואם בית דין הגדול של שבעים ואחד הוא אשר שגג באחת מאותן השלושים מצוה, והורו בהיתר דבר מהן, ועשו בני האדם בהוראתם, ושוב התבארה להם הטעות אחר כך, הרי יתחייב בית דין פר לחטאת, כמו שנאמר בויקרא: ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל". ונקדים ונאמר שדינים אלה אינם פשוטים ולא באנו לסקור את כולם ולהקיף את הנושא, רק לטעום מעט מיערת הדבש, ובפרט בנושא של **אחריות היחיד מול אחריות בית הדין**.

⁴ זה העיקרון הראשון והמתבקש מסמכות בית הדין והחובה לשמוע לו, שאם בית הדין טעה, אזי מי שחטא בשוגג עפ"י הוראתם, פטור מעונש (מקרבן חטאת, היינו איננו אפילו בגדר שוגג). ראה לשון הרמב"ם בראש פרק יב בהלכות שגגות: "כל דבר שחייבין על שגגתו חטאת קבועה, אם שגגו בית דין הגדול בהוראה והורו להיתרו ושגגו העם בהוראתו ועשו העם, והם סומכין על הוראתו, ואחר כך נודע לבית דין שטעו, הרי בית דין חייבין להביא קרבן חטאת על שגגתו בהוראה. ואף על פי שלא עשו הן בעצמן מעשה, שאין משגיחין על עשיית בית דין כלל, בין עשו בין לא עשו, אלא על הוראתן בלבד. ושאר העם פטורין מן הקרבן ואף על פי שהם העושים, מפני שתלו בבית דין". בהמשך נראה שמקרה זה שבו בית הדין חייב, מוגבל בסייגים רבים, אבל בינתיים למדנו עקרון חשוב ביותר: למרות שבכל עברה, בין במזיד בין בשוגג, צריך שיהיה מעשה, במקרה של בית הדין הגדול, הוראתם היא מעשה!

⁵ סמכות בית הדין, איננה פוטרת את היחיד שיודע ומבין שבית הדין טעה! ראה מקבילה בתוספתא הוריות פרק א הלכה א: "הורו בית דין וידע אחד מהן שטעו, או שהיה אחד מן התלמידים וותיקין יושב לפניו וראוי להוראה כשמעון בן עזאי והלך ועשה על פיהם, הרי זה חייב מפני שלא תלה בבית דין". חשוב להדגיש ש"חייב" כאן זה קרבן חטאת, היינו זה עדיין נחשב לו כשגגה – "שגגת מעשה" בלשון הגמרא – ומצופה ממנו שיימנע מלעשות מעשה כשהוא יודע שהדבר אסור (ראה הערה 3). המגבלה במשנה ובתוספתא היא ל"אחד מהם", היינו חבר בבית הדין הגדול, או תלמיד שראוי להוראה כשמעון בן עזאי. ומה עם אדם פשוט, לא כבן עזאי, שיודע שבית הדין הגדול טעה? מי בכלל אומר שהם טעו? האם ידיעת כל אדם יכולה לעתים להיות מעל ידיעת בית הדין הגדול? באילו תנאים חייב אדם להישמע לדעתו והבנתו בהלכה גם נגד בית הדין הגדול?

⁶ שיטת ר' שמעון נראית פשוטה וממשיכה את הקו שראינו במשנה הראשונה. ההוראה הראשונה של בית הדין פשוטה וחזרתם עדיין לא נודעה והיחיד "ברשות בית דין" עשה ולפיכך פטור. כך עולה מהגמרא בדף ג ע"ב. אבל שיטת רבי אליעזר (שר' עקיבא מחזק בקטע שקצרנו והשמטנו) היא שלהוציא מקרה של מי שהלך למדינת הים (נסע לחו"ל) ולא הייתה לו כל דרך לדעת שבית הדין חזר בו (בימינו אולי אין כבר פטור כזה), מי "שנשאר בארץ", גם מי שספון ויושב בביתו, צריך היה לחזור ולברר מה ההלכה והאם בית הדין שינה את דעתו. לפיכך, מספק יביא קרבן עולה ויורד (במקום חטאת קבועה). שים לב שכאן כבר לא מדובר באחד מהדיינים או בתלמיד וראוי להוראה, אלא בכל אדם, וגם לא במקרה שהיחיד סבור שבית הדין טעה. נראה שיש כאן עליית מדרגה ברורה של אחריות היחיד. מצופה ממנו שיעקב אחרי הוראות בית הדין, שיברר מה 'ההוראה האחרונה'.

שם משנה ג – מתי בית הדין חייב ומתי היחיד שעשה על פיהם

הורו בית דין לעקור את כל הגוף, אמרו: אין נדה בתורה, אין שבת בתורה, אין עבודה זרה בתורה - הרי אלו פטורין.⁷ הורו לבטל מקצת ולקיים מקצת, הרי אלו חייבים. כיצד? אמרו יש נדה בתורה, אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור, יש שבת בתורה אבל המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים פטור, יש עבודה זרה בתורה אבל המשתחוה פטור, הרי אלו חייבין, שנאמר: "ונעלם דבר" - דבר ולא כל הגוף.⁸

שם משנה ד – אחריות היחיד ואחריות הקהל

הורו בית דין וידע אחד מהן שטעו ואמר להן: טועין אתם. או שלא היה מופלא של בית דין שם,⁹ או שהיה אחד מהן גר או ממזר או נתין, או זקן שלא ראה לו בנים הרי אלו פטורין, שנאמר כאן "עדה" ... עד שיהיו כולם ראויים להוראה.¹⁰

הורו בית דין שוגגים ועשו כל הקהל שוגגין - מביאין פר. מזידין ועשו שוגגין - מביאין כשבה ושעירה. שוגגין ועשו מזידין - הרי אלו פטורין.¹¹

רמב"ם הלכות שגגות פרק יד הלכה ד – איך נודע לבית הדין שטעה

⁷ משום שזה לא בית דין! זו לא הוראה! ובלשון הגמרא: "זיל קרי בי רב הוא" - לך תקרא את הדין מתינוקות בית המדרש!
⁸ אם בית הדין טעה בדבר מרכזי ופשוט, הם פטורים והציבור שעשה כהוראתם - חייב. מצופה שהיחיד, הציבור, 'עמך', יידע וישמר הלכות יסוד בתורה, גם אם בית הדין הגדול שכח וטעה בהם! ראה בגמרא (סוכמה בפירוש קהתי על משנה זו) שמביאה בתחילה את שיטת רב יהודה בשם שמואל: "אין בית דין חייבים, עד שיוורו בדבר שאין הצדוקים מודים בו". היינו, בדיני תורה שבע"פ, או הלכות הפרושים שנלמדות ביג' מדות שבהן התורה נדרשת. במקרים כאלה, בית הדין חייב אם טעה (והציבור פטור), אבל לא בדינים שמפורשים בתורה, לומר שאין בכלל שבת, אין דין עבודה זרה, אין חמץ בפסח וכו'. אלה האחרונים נקראים "כל הגוף", או גם "דבר שהצדוקים מודים בו" - ואם טעה בית הדין ובא לעקור דין כזה, שכתוב בתורה שבכתב, הוא פטור (בגלל שזה אבסורד) והציבור חייב. אבל בהמשך הגמרא (הוריות דף ד ע"א וע"ב) עולה שככל שההלכה נעשתה רווחת וידועה וחכמים מצאו להלכות אלה סמך מהתורה, כמו הלכות שבת, עקירת הגוף היא לא רק מי שאומר שאין שבת בכלל (ראה שם דוגמה לדרשת טעות: "בחריש ובקציר תשבות" שאין שבת נוהגת בשביעית - בשנת שמיטה!), אלא גם מי שעוקר כל אחת מל"ט מלאכות, ובניגוד לנאמר במשנה. ומתי בית הדין בכל זאת חייב ואין זה נחשב לעקירת גוף מהתורה? בהיתרים בפרטים. ראה דוגמאות ברמב"ם הלכות שגגות פרק יד הלכה ב, שמסכם את הגמרא בהוריות דף ד ואומר: "טעו והורו ואמרו המוציא מרשות לרשות הוא שחייב, שנאמר: אל יצא איש ממקומו, אבל הזורק או המושיט מותר ... וכן אם טעו ואמרו המשתחוה לעבודה זרה בפשוט ידים ורגלים הוא החייב, שנאמר בו: לא תשתחוה לאל אחר, אבל הכורע על הארץ ולא פשט ידיו ורגליו הרי הוא מותר, הרי אלו חייבין ... וכן אם טעו ואמרו שהאוכל דם שיצא בשעת שחיטה הוא החייב, אבל האוכל דם הלב מותר הרי אלו חייבים. וכן כל כיוצא בטעויות אלו, אם הורו בהן ועשו רוב הקהל על פיהן פטורין ובית דין מביאין קרבן על שגגתן". כללו של דבר, הידע בהלכה הולך ופושט בשכבות העם כולו ומה שנחשב בעבר לפרט הלכתי הופך לגוף שמצופה שכולם ידעו והפרטים הם בפרטי הדין. ביותר ויותר מקרים בית הדין פטור והיחיד חייב. והרי לנו עליית מדרגה נוספת באחריות היחיד. יש ציפייה ברורה מכל אדם בישראל, לא רק שמעון בן עזאי, שידע את התורה והלכותיה הבסיסיות! ראה להלן בגמרא חגיגה ג ע"ב: "אף אתה ... קנה לך לב מבין".

⁹ ראה בגמרא הוריות ד ע"ב שהיעדרותו של החכם המופלא מבית הדין היא חסר מהותי, בדומה לטעות בגוף הדין שלעיל (ואולי סיבה לטעות כזו). גם שם משתמשת הגמרא בטיעון של טעות ב"דבר שהצדוקים מודים בו" - שפטורים, ומוסיפה את הביטוי המשקף את רמתו הנמוכה של בית הדין: "היה להם ללמוד ולא למדו". מה שגם מזכיר את הביטוי "זיל קרי בי רב הוא".

¹⁰ ותנאים נוספים שם כגון שראש הישיבה היה איתם ושהיו כל שבעים ואחד חברי הסנהדרין נוכחים, ואף אחד מהם לא נחלק ואמר: טועים אתם, ושהורו לעם ואמרו בלשון מפורשת "מוותרים אתם", ותנאים רבים נוספים (חלקם כבר ראינו) שרק אם כולם מתקיימים, בית הדין הוא שחייב והיחיד או הציבור שעשו על פיהם פטורים. ראה שוב ברמב"ם הלכות שגגות פרק יב הלכה ב ופרק יג הלכה א המונה תנאים אלה. בכל שאר המקרים - היחיד או הציבור חייבים. כבר לא משום "שתלה בעצמו" כמו שראינו בתחילת הפרק, אלא משום שאינו יכול לתלות בבית הדין. יש כאן העצמה גדולה מאד של אחריות היחיד. ברירת המחל הוא שהיחיד אחראי למעשיו! ומכל הסוגיה אגב עולה גם שיש כאן "משחק סכום אפס". תמיד מישהו חייב, או בית הדין או מי שעשה על פיו. הפטור של האחד הוא החובה של השני וכן ההפך. תמיד מישהו אחראי.

¹¹ ראה משנה ה הסמוכה המתחילה במילים: "הורו בית הדין ועשו כל הקהל או רובן על פיהם וכו'". נראה שבסוף משנה ד ובמשנה ה עובר הנושא מיחיד מול בית דין שטעה, לציבור גדול, כל הקהל, כל שבטי ישראל, מול בית הדין. כאן יש שלושה מצבים. האחד, גם בית הדין וגם הקהל שעשה על פיו שגגו - יביאו גם אלה וגם אלה קרבן חטאת. הקהל לא נפטר בשל שגגת בית הדין כמו במקרה של היחיד שבו פותחת המסכת (משנה א לעיל). ראה שיטת ר' יהודה במשנה ה, שבמקרה כזה מביאים שנים עשר פרים, אחד לכל שבטי ישראל ושיטת ר' שמעון שמביאים שלושה עשר פרים, אחד גם בשביל בית הדין עצמו, שאינו נפטר בפריים של הקהל. מקרה שני, שבית הדין פסק מה שפסק בזדון, אבל הקהל עשה בשגגה (שלא ידע שבית הדין טעה ושמה הטעה במכוון). במקרה זה, כל אחד מהקהל עשה בזדון משום שידע שבית הדין טעה, נראה מוזר וסותר לכאורה את הדין שלמדנו במשנה הראשונה! מאיפה הגיע הזדון של הקהל אם בית הדין טעה? נראה לומר שזה שוב ההבדל בין יחיד לקהל. יחיד הוא תמיד שוגג. כל אחריות היחיד עליה הארכנו לעיל, היא לעניין חיוב קרבן חטאת על "שגגת המעשה". בקהל, לעומת זאת, יש מצב שכל הקהל שוגג, כמו המקרה הראשון, אבל יש גם מצב שהקהל מזיד. אנשים יודעים שבית הדין טעה, הדבר מתפרסם ועובר מפה לאוזן, מדברים על זה, ועדיין כל הציבור מסתתר מאחורי הוראתו השגויה של בית הדין. ושוב, הפטור כאן הוא מקרבן חטאת, אבל עבירה במזיד יש כאן. ועדיין משנה זו צריכה ביאור והמאיר עיינו יבורך בכל מילי דמיטב.

בית דין שהורו בשגגה ושכחו עצמו של חטא שהורו בו, אף על פי שהן יודעים בודאי שחטאו בשגגה ואף על פי שהעם מודיעין אותן ואומרים להן בכך וכך הוריתם לנו, הם פטורין והעושים על פיהם חייבין בפני עצמן, שנאמר: "ונודעה החטאת אשר חטאו עליה" - לא שיוודעו אותו החוטאים.¹²

רמב"ן דברים פרק יז פסוק יא – אפילו אם תחשוב שהם טועים

"על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה" - וענינו, אפילו תחשוב בלבך שהם טועים, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך, תעשה כמצותם. ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר: כך צוה אותי האדון המצוה על המצות שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו ... ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו...¹³

מסכת חגיגה דף ג עמוד ב – קנה לך לב מבין

"דברי חכמים כדורבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרועה אחד" ... "בעלי אסופות" - אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה. הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרועה אחד - אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב: "וידבר אלהים את כל הדברים האלה" (שמות כ א). אף אתה עשה אזניך כאפרכסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.¹⁴

הקדמת הרמב"ם למשנה – למה מסכתות אבות והוריות בסוף סדר נזיקין¹⁵

... וכיון שהדיין צריך לכל דברי מוסר אלה להתנהג בהם, כמה נאה סדור אבות אחר סנהדרין וכל הנספח לה, שהיא כוללת כל דברי המוסר הללו. ונוסף לכך דברי מוסר המביאים לידי פרישות בעולם, וכבוד התורה ולומדיה

¹² נושא מעניין אחר הוא תהליך העמדת בית הדין על טעותו והודאתם שטעו. איך זה קורה? כיצד עומד בית הדין על טעותו וכיצד הוא חוזר בו מהוראתו? בדיני התורה אין כידוע הליך של ערעור, דיון חוזר בהרכב רחב וכו'. מה גם שמדובר כאן בסנהדרין הגדולה ובהרכב מלא ובנוכחות ראש הסנהדרין ואין אינסטנציה גבוהה יותר! ראה הדרשה בספר ויקרא - דבורא דחובה פרשה ד: "ידעו שהורו וטעו ולא ידעו מה הורו, יכול יהו חייבים? ת"ל: ונודעה החטאת - לא שיוודעו החוטאים". אבל זה פשיטא שהרי מדובר שהציבור ידע! גם דברי הרמב"ם שתהליך המודעות לא יכול לבוא מהציבור (החוטאים), לא נותן מענה ברור. מנין כן תבוא המודעות של בית הדין לטעותם? אכן עזרא מציע: "ונודעה החטאת - שהכהן יתכן שיוודיעם, ואין מי שיוודיע לכהן, רק מעצמו". זאת, אולי בשל סמיכות פרשת כהן משיח ואולי שכל ספר ויקרא הוא תורת כהנים. שאר הפרשנים הקלאסיים לא מתעכבים על נושא זה משום מה. ראה גם פירוש רמב"ן: "ונודעה החטאת אשר חטאו עליה - בידוע שלא יקריבו חטאת עד שידעו שחטאו", אבל לא מסביר כיצד ידעו שטעו וחטאו. נראה מכל זה שתהליך הודעת הטעות, או התוודעות בית הדין לכך שטעו והודאתם בטעות זו, הוא תהליך בלתי פורמלי ותלוי בבית הדין עצמו, אם מי מתוכם יקום ויאמר: טעינו, שכולם ישתכנעו, ושיהיה להם האומץ והכח לצאת בגלוי לציבור ולומר: טעינו. ראה המדרש על משה שטעה בקרבן שיער החטאת של אהרון אחרי האסון של מות נדב ואביהו, ויקרא רבה יג א: "מיד: וישמע משה וייטב בעיניו (ויקרא י כ), הוציא כרוז בכל המחנה ואמר: אני טעיתי את ההלכה ואהרן אחי למדני". ושם גם שבחם של אלעזר ואיתמר שידעו את ההלכה ושתקו. ראה גם הודאתו של רבי שציטט לא נכון את נתן הבבלי בדיני ירושה: "טעיתי טעות ששגית לך: לית כאן יטלון אלא ירתון" (ירושלמי כתובות פרק ד הלכה יא). וכן הודאה של אמוראים (רב דימי, רבא) בטעותם בנוסח: "דברים שאמרתי לכם טעות הם ביד", שבת סג ע"ב, עירובין טז ע"ב, שם קד ע"א, בבא בתרא ע"א ועוד. ראה דברינו לא שמעתי, שכחתי טעיתי בפרשת שמיני.

¹³ מסכת הוריות המעמידה את אחריות היחיד לבחון את פסיקות בית הדין ולהעריך מתי טעו, מציגה, לכאורה, עמדה שונה מזו של החובה לשמוע בדברי חכמים בכל מצב: "לא תסור" ו"ככל אשר יורוך". וכדברי מדרש ספרי דברים: "אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין". (ניתן אגב גם להעמיד את מסכת הוריות לעומת דין זקן ממרא, ראה דברינו זקן ממרא בפרשת שופטים). אם העם יודע שבית הדין טעה, מה יעשה? יעשה על פיו ויתחייב או לא יעשה ויעבור על המצווה לשמוע לקול בית הדין? וכבר עמדו רבים וטובים על גישות מנוגדות לכאורה אלה, ואף אנו שלחנו בו יד מעט בדברינו על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל בפרשת שופטים, שם הזכרנו את מאמרו המקיף של יעקב בלידשטיין בנושא. כאן רק נציין שבמסכת הוריות מדובר באיסורים ובהימנעות מעשיית דבר שבית הדין התירו. בשב ואל תעשה ובצנעא אין משום התרסה כמו בעשייה ובפומבי ובהוראה לאחרים לעשות. השערה שנייה היא שמסכת הוריות היא עתיקה יותר ויסודותיה בתקופה בה המאבק עם הצדוקים היה בשיאו (ראה הטיעונים לעיל על טעויות ה"דבר שהצדוקים מודים בו") והרכב הסנהדרין לא תמיד שיקף את דעות חז"ל (הפרושים). ראה משנה ד לעיל והערה 10. "ככל אשר יורוך" בא מאוחר יותר, בעת שהפרושים שלטו בסנהדרין והבעיה הייתה עם כיתות סוררות. וכל המחכימו בנושא זה יבורך בכל מילי דמיטב.

¹⁴ ראה רש"י שם: "עשה אזניך כאפרכסת - מאחר שכולך לָפֶן לשמים - עשה אוזןך שומעת וְלְמוֹד, ודע דברי כולך. וכשתדע להבחין אי זה יכשר - קבע הלכה כמותו". מקור זה, בניגוד לקודם, נראה כמשלים את מושג אחריות היחיד של מסכת הוריות. במסכת הוריות כלפי בית הדין, ואילו כאן בבית המדרש. במסכת הוריות, לאחר קביעת ההוראה ואילו כאן לפנייה, כאשר חכמי התורה מתווכחים ביניהם וטרם הוכרעה ההלכה. כאן לא מדובר בטעות, אלא שיש דעות מגוונות ושונות בהלכה וחוסר הכרעה (או הלכה פתוחה) ואחריות האדם היא "עשה לך רב" - תחליט למי אתה נשמע, דעת מי נראית לך יותר. הצד השווה ביניהם הוא אחריות היחיד (והקהל כולו) ללמוד ולהכיר את עולם התורה ולא להתחמק מאחריות, לא בטענה ש"ככה הורו גדולי הדור" ולא בטענה ש"הרבנים עוד לא החליטו". ונראה שבמרוצת השנים שוב התהפך הגלגל ויחידים רבים נתלים באחריות הרב.

¹⁵ עד כאן בהלכה. אך לא נפטור עצמנו גם ממדרשים ודרשות באגדה, גם הם ממסכת הוריות, תלמוד ירושלמי ובבלי.

ולכל מעשה הצדק ויראת שמים. וכאשר גמר דברי המוסר לדיינים דבר על שגגתם, לפי שמטבעו של אדם לא יבצר שלא יחטא, ולכן קבע הוריות אחר אבות, ובה חתם סדר נזיקין. ובה נשלמה חלוקת הדברים בסדר נזיקין שמונה מסכתות.¹⁶

תלמוד ירושלמי מסכת הוריות פרק ג הלכה ה – בין הלכה לאגדה

דרש רבי שמואל בריה דרבי יוסי בי רבי בון: "חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו" (משלי כח יא). "חכם בעיניו איש עשיר" - זה בעל התלמוד. "ודל מבין יחקרנו" - זה בעל אגדה. (משל) לשניים שנכנסו לעיר, ביד זה עשתות של זה וביד זה פרוטרוט.¹⁷ זה שבידו עשתות של זה אינו מוציא וחייה, וזה שבידו פרוטרוט מוציא וחייה.¹⁸

ר' אבא בר כהנא הלך למקום אחד ומצא את ר' לוי יושב ודורש¹⁹: "איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו" (קהלת ו ב). "עושר" - זה המקרא, "נכסים" - אילו הלכות, "וכבוד" - זה התוספת.²⁰ "ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה" - אילו משניות גדולות, כגון משנתו של ר' חונה²¹ ומשנתו של רבי הושעיה ומשנתו של בר קפרא. "ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו" - זה בעל אגדה, שאינו לא אוסר ולא מתיר לא מטמא ולא מטהר.²² "כי איש נכרי יאכלנו" - זה בעל התלמוד. קם רבי אבא בר כהנא ונשקו בראשו, אמר: זכית לאומרה עומד, תזכי לאומרה יושב.²³

בבלי מסכת הוריות דף י עמוד א

ר' גמליאל ורבי יהושע היו הולכים בספינה.²⁴ ברשות ר' גמליאל היה לחם וברשות רבי יהושע היו לחם וסולת.²⁵ נגמרה פיתו של רבן גמליאל וסמך על הסולת של רבי יהושע. אמר לו (רבן גמליאל לר' יהושע): כיצד ידעת

¹⁶ הרמב"ם מסביר מדוע בחר מסדר המשנה, רבי יהודה הנשיא, לחתום את סדר נזיקין במסכת אבות והוריות ובה הסדר. ראה גם הקדמה לבית הבחירה למאירי ממנה עולה שהסדר של סוף נזיקין שהיה לפניו היה קודם הוריות ובסוף אבות (כמו בגמרות הנדפסות ובכתבי יד של התלמוד): "ואחר שהשלים הענין בדיינים ובנדונים, הוצרך לבאר כשארעה שגגה לדיינים בעצמם איך הם צריכים להתנהג. ובאה על זה מסכת הוריות. ואחר שהשלים כל זה, התחיל במסכת אבות מפני שתחילת דבריה באזהרת הדיינים וצורך הישמרם משיגיא, כענין: הווי מתונים בדין וכו'. וכן על שלושה דברים העולם קיים וכו' על הדין וכו' ושאר דברים מהדומים לאלו". אך חכמים אמרו: "האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דנזיקין" (בבא קמא דף ל עמוד א, ויש אומרים שם "אבות"); לאמור; תלמד את כל מסכתות סדר נזיקין שרוב עניינם בין אדם לחברו ותדע את ההלכה ותישמר. ואם תזיק תשלם ולא תתווכח ולא תזדקק לבית דין.

¹⁷ עשתות זהב הן מטילי זהב שערכן במשקלן ואינם מוטבעים כמטבע סחירה. פרוטרוט הן מטבעות רבות זולות יותר (פרוטות). בעל האגדה משול למי שיש בכיסו הרבה מטבעות זולות שקל לסחור איתן בכל מקום, בעוד שאיש התלמוד או ההלכה משול למי שבידו מטילי זהב שאמנם ערכן רב, אבל קשה לסחור בהן ויש לפרוט אותן למטבעות זולות יותר (לפרוטות) על מנת לקנות מצרכים בכל מקום אליו מזדמנים. (ראה משל הפוך בספרי דברים פיסקא שו בשבח הסלעים מול הזוזים, כינוס דברי תורה לכללים מול "פרטים מייגעים". מובא בדברינו [כמטר לקחי כטל אמרתי](#) בפרשת האזינו). יתרון בעל האגדה, בסחורה שהוא "מוכר" לציבור, מובא גם בגמרא בבלי סוטה מ"א, בסיפור על ר' אבהו ור' חייא. להלן בתרגום חופשי לעברית: "ר' אבהו ור' חייא בר' אבא נקלעו לאותו מקום. רבי אבהו דרש באגדה, רבי חייא בר אבא דרש בשמעתא (בהלכה). עזבו הציבור את רבי חייא בר אבא והלכו אצל ר' אבהו. חלשה דעתו (של ר' חייא בר אבא). אמר לו (ר' אבהו לר' חייא): אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לשני בני אדם, אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית. על מי קופצין, לא על זה שמוכר מיני סידקית?". והגמרא ממשיכה שם שר' אבהו הוסיף לרצות את ר' חייא ולווייה אותו למקום בו התאכסן, למרות שבד"כ היה ר' חייא מלווה את ר' אבהו משום שהיה ממונה מטעם המלכות על העיר קיסריה. ועם כל זאת, לא נחה דעתו של ר' חייא. ראה עוד בגמרא תענית ז ע"א שרבי ירמיה ביקש מרבי זירא שיגיד לו דבר הלכה וכשזה ענה שקשה לו וחלש ליבו, ביקש שיאמר "מילתא דאגדתא" ור' זירא נענה לו. ראה דברינו [בשבחה של האגדה](#) בפרשת עקב.

¹⁹ התרגום החופשי לעברית, באחריותנו. הלמדנים והמצטטים מוזמנים לעיין במקור.

²⁰ ברייתות חיצוניות ותוספתא.

²¹ נראה שזה שיושב וצ"ל ר' חייא כמו שמופיע במקורות רבים אחרים כגון שיר השירים רבה ח ב, קהלת רבה ב ח ועוד.
²² הרי לנו יחס אחר לבעל האגדה שאינו איש הלכה ולא יודע להתיר ולאסור, לטמא ולטהר. בעל התלמוד הוא בעל עשתות הזהב. ואם הציבור רץ בכל זאת לשמוע את בעל האגדה, אין זה אלא כדברי ר' יצחק בפסיקתא דרב כהנא פיסקא יב - בחדש השלישי: "אמר ר' יצחק: בראשונה היתה הפרוטה מצויה, היה אדם מתאוה דבר משנה ודבר תלמוד. ועכשיו שאין פרוטה מצויה, וביותר שאנו חולים מן המלכות, אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה".

²³ או מיושב. ר' אבא בר כהנא אהב מאד את דרשתו ר' לוי, שהיה אז איש צעיר, וברך אותו שכשם שזכה לומר דרשה זו בעודו עומד (שיכול לעמוד על גליו, או שהיה נהוג שאדם צעיר דורש כשהוא עומד), יזכה לאומרה כשהוא אדם מבוגר שיושב בדרשתו. שים לב אגב איך בעל האגדה עומד במדרש זה בתווך בין בעל המשנה ובעל התלמוד. באותו ירושלמי וכן במקומות אחרים כמו ויקרא רבה כב יש וויכוח מי עדיף, בעל המשנה או בעל התלמוד (הסודרן או הפילפון, בלשון הירושלמי, ראה דברינו [סיני או עוקר הרים](#) - [סודרן או פילפון](#) בדפים המיוחדים). בא בעל האגדה ועומד באמצע ולפחות עליו שניהם מסכימים שהוא פחות.

²⁴ שוב תרגום לעברית חופשי באחריותנו.

²⁵ שלקחו כצידה לדרך. ר' יהושע לקח יותר וכפי שנראה הם נזקקו לזה.

שנתעכב כל כך שהבאת אתך סולת? אמר לו: כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את הספנים, ואמרתי: שמא יעלה ויתעה אותנו.²⁶ אמר ליה: כל כך בידך ואתה עולה בספינה?²⁷ אמר לו (ר' יהושע לרבן גמליאל): עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה, רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגדא, שיודעין לשער כמה טיפות יש בים, ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש! נתן דעתו להושיבם בראש.²⁸ כשעלה, שלח להם ולא באו, חזר ושלח ובאו. אמר להם: כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם, שנאמר: "וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה" (מלכים א יב ז).²⁹

תנו רבנן: אשר נשיא יחטא - אמר רבי יוחנן בן זכאי: אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שיגגתו.³⁰

שבת שלום

וחודש ניסן פורח³¹

מחלקי המים

מים אחרונים: עוד מדרשי אגדה יפים יש במסכת הוריות קצרת הכמות ורבת האיכות, לצד ענייני ההלכה המורכבים שיש בה, בשני התלמודים שהשתמרו עליה: הבבלי והירושלמי. כגון הסיפור החותם את התלמוד הבבלי (יג ע"ב) על מחלוקת נוספת בין בית הנשיא, רבן שמעון בן גמליאל, וחכמים. מחלוקת שגרמה להעלמת שמם של ר' מאיר ור' נתן מהמשנה ולתמיהת רבי שמעון, בנו של רבי יהודה הנשיא: "מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ואת שמותיהם אין אנו מזכירים?".

²⁶ יש שמזהים כוכב זה עם כוכב השביט היילי [Halley's Comet](#) שמוכר היום ונראה מכדור הארץ אחת ל-75-76 שנים. ראה 'סיפור מדעי' אחר בין ר' יהושע ורבן גמליאל בבראשית רבה כ ד, לגבי השאלה ששאלו חכמי רומא את רבן גמליאל: "לכמה הנחש מוליד?" ולא ידע רבן גמליאל את התשובה ור' יהושע "הושיט לו בקנה".

²⁷ ידע רב כזה יש לך, אומר רבן גמליאל לר' יהושע, ואתה צריך להפליג לפרנסתך בים? ראה נסיעתם המשותפת בים, עם עוד חכמים, גם בסוכה מא ע"ב. ועל תמיהתו של רבן גמליאל ממה מתפרנס ר' יהושע, ראה גם פליאתו על כך בגמרא ברכות כח ע"א אחרי המחלוקת הגדולה בה הודח רבן גמליאל: "מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה".

²⁸ לתת להם תפקיד שיתפרנסו.

²⁹ עצת הזקנים לרחבעם מלך יהודה, בנו של שלמה, להקל מהעול על העם. ולמדרש זה המדגיש שנבחרו ציבור הנוטלים שררה נוטלים בעצמם על עצמם עבדות לציבור והם משרתיו, אין כמובן כל קשר לאירועי השבוע.

³⁰ מי שמביא קרבן לבית המקדש על שגגתו הוא בוודאי מי שמודה ששגה. אשריו הוא אישית ואשרי הדור שמנהיגו מכירים בטעויותיהם ולא מחפים ומתכחשים להם. ראה דברינו [אשר נשיא יחטא](#) בפרשה זו ושוב גם [לא שמעתי, שכחתי טעיתי](#) בפרשת שמיני.

³¹ בשנים שאינן מעוברות בהן פרשת ויקרא חלה בחודש ניסן סמוך לחג הפסח.